ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

№9
2025

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 640 sahifa, 2-sentyabr, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Doniyorov S. M. –"Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
• Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)
Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
• Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Maktabgacha ta'lim tashkiloti innovatsion faoliyatini rivojlantirish jarayoni 14
Ibragimova Gulsanam Nematovna

Sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim metodikasida qo'llanilishi va o'qituvchi kompetentligiga ta'siri 22
Abduyev Sheroz

Boshlang'ich ta'limda "tabiatshunoslik" fanini raqamli platformalar orqali o'qitish metodikasini takomillashtirish: 5e modeli asosida dizayn, baholash va joriy etish 25
Ahmadaliyev Shohruh Bahromjon o'g'li

Ingliz va rus leksikografiyasida o'zbek milliy taom nomlarining lingvistik tahlili 30
Bobojonova Zarina Rashidovna

Rahbarlarda til bilish darajasi va hissiy intellekt (eq): o'zaro bog'liqlikni o'rganish 34
Isaqulova Baxtigul Xo'jamovna

Frazeologizmlarni o'rgatishda matn asosida integratsiyalashgan dars modeli: xorijiy til o'rganuvchilar tajribasi 38
Jumayeva Sadbarg Mirolimovna

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari: rivojlangan davlatlar tajribasi tahlili 42
Karimova Moxichehra Rixsibayevna

Rus va ingliz tillarida sharqona realiyalarning leksik-semantik tasnifi 46
Kulmamatova Aziza Do'stmamat qizi

TRIZ metodikasi asosida texnokratik bolalar bilan ishlash tizimini takomillashtirish 50
Orifjonova Mavludaxon Abduqaxxor qizi

Raqamli ta'lim muhitida pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish 53
Raximberganova Munojat Muzaffar qizi

Structure of Social Conflict and Stages of its Development 57
Zaynutdinova Shahnoza Yuldashevna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy faoliyatini baholash va rag'batlantirish tizimini takomillashtirish 60
Abduraxmonova Nigoraxon Akramali qizi

Expression of National Mental Characteristics in the Uzbek Lullaby 64
Alimbayeva Shaxlo Tursunovna

Bo'lajak "texnologiya" fani o'qituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda kreativ kompetentlikni rivojlantirish tizimining pedagogik zarurati 69
Avazov G'oyibnazar Berdiyevich

Bo'lajak tarbiyachilarda integratsiyalashgan ta'lim faoliyatini rivojlantirish orqali kommunikativ salohiyatini shakllantirish 72
Baratova Yulduz Asadullayevna

Umumta'lim maktablarida molekulyar fizikani o'qitishning hozirgi holati 76
Boymirov Sherzod Tuxtayevich, Xudoynazarova Visola Musurmonqul qizi

Ingliz tilini o'qitishda talabalarning mustaqil ta'lim olish kompetensiyasini akt vositasida rivojlantirish 80
Ergasheva Sevaraxon Ravshanjon qizi

Maktabgacha ta'lim pedagoglarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish istiqbollari 84
O'rinova Feruzaxon O'ljayevna, Karimova Gulzodaxon Marufjon qizi

IIV litsey o'quvchilarining liderlik kompetensiyasini rivojlantirishning psixologik xususiyatlari 90
Gadoyeva Dildora Baxtiyorovna

Improving the System of Human Resource Capacity Management in Higher Education Institutions: Evidence from Uzbekistan 98
Imomov I., Umirova D.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarni mantiqiy va tanqidiy fikrlashga o'rgatishning zamonaviy usullari 104
Iskandarova Munisa Bahodir qizi

Tarbiyachi-pedagoglarning emotsional kompetentsiyasini rivojlantirish 107
Jovmirzayeva Nargiza Quvondiqovna

Maktabgacha ta'lim yoshdagi giperaktiv bolalarga ta'lim berishning pedagogik-psixologik usullari 110
Jo'rayeva Nargiza Toirovna, Kamalova Sarvinoz

Blum taksonomiyasi asosida ilmiy kompetentlikni takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari 113
Mustafayeva Nilufar Ulashovna

Maktabgacha yoshdagi ovoz buzulishiga ega bolalar bilan guruhli mashg'ulotlarni tashkil qilish 117
Umida O'tbasarova Mexmanovna, Maksudbekova Xovvajon Xamidbek qizi

Bolalar jamoasida do'stona munosabatlarni shakllantirishda rivojlanish markazlarida loyiha asosida o'qitish texnologiyasidan foydalanish usullari 121
Quronova Ismigul Xolmurod qizi

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda innovatsion metodlar orqali o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantirish metodikasi........126
Rustamova Davlatxon Toyirjon qizi

Oliy ta'limda tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishning innovatsion modellari 131
Sanayeva Surayyo Bobonazarovna

"Tibbiy radiologiya" fanini o'qitishda pedagogik muloqot orqali tanqidiy operativ muloqotni o'stirishning o'ziga xos xususiyatlari........139
Shukurova Sevara Ilhomovna

Improving High Jump Techniques 143
Tajimbetov Anvar Tengelbayevich

Filologik va ijtimoiy-siyosiy fanlarda ta'lim jarayonining innovatsion metodlari........146
Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna

Понятие логического мышления и его особенности у младших школьников........149
Ахмаджонова Нозима Нодиржон қизи

Интеграция психологии, обучения английскому языку, дошкольного образования и туризма: междисциплинарная модель формирующего опыта 152
Омонуллаева Дилофуза Асадулла қизи

Maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yin faoliyatida ijtimoiy motivlarni shakllantirish usullari........157
Abduvaxobova Nodira

Boshlang'ich ta'limda kognitiv faollikni rivojlantirishning afzalliklari 160
Ismailova Nozima Umaraliyevna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini matnni tahlil qilishga o'rgatishda zamonaviy yondashuvlarning ahamiyati........164
Utanbayeva Dildora Abdixadirovna

Dorivor o'simliklar kursini o'qitish metodikasini takomillashtirishda keys texnologiyalaridan foydalanish 168
Mirzaboyev Timur Bisenbay o'g'li

Oliy ta'lim talabalarida ijtimoiy-axloqiy kompetensiyani rivojlantirish: empirik tadqiqot natijalari 171
To'raqulov Akbar Rustam o'g'li

Gerontotexnologiya ijtimoiy-pedagogik innovatsiya sifatida 175
Temirova Muyassar Abdukarim qizi

O'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda Sharq mutafakkirlarining qarashlaridan foydalanish............180
Raximova Surayyo Otabek qizi

Yoshlarni kasb tanlashda ruhiy tayyorgarlik va shaxsiy qobiliyatlarni baholash 183
Biysenov Temirbek Taumuratovich

Talabalarni ta'limiy qadriyatlar asosida pedagogik faoliyatga tayyorlash tizimini takomillashtirishning ahamiyati........188
Choriyeva Surayyo Choriyevna

Differences Between Computer-Based and Paper-Based Assessment in Inclusive Education 192
Davidova Sayyora Sirojiddin kizi

Raqamli muhit sharoitida ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonining pedagogik modeli va tajriba-sinov natijalari........196
Donayeva Nozimaxon Norbo'tayevna

Intellekt xarita yordamida o'quvchilarda "emotsional intellekt"ni rivojlantirish........201
G'aniyev Abduqahhor Gadoyevich

Maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarda o'yin faoliyatining psixologik-pedagogik ahamiyati.....206
Isayeva Mushtariy Alisher qizi

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarini innovatsion yondashuv asosida boshqarishning nazariy asoslari 210
Mannanova Nargiza Xaydarovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Ingliz tilini o'rgatishda ona tilidan keng foydalanishning salbiy va ijobiy jihatlari 215
Masharipova Kumushoy Amin qizi
The Relationship Between Critical Thinking and Reading Comprehension in Primary School Students.....218
Mavlonova Dildora Shukhrat kizi
Tasviriy san'at mashg'ulotlarida zamonaviy metodlardan foydalanish 222
N. K. Musayeva, U. O. Ziyatova
Singapurning ta'lim falsafasi: korporativ madaniyatni ma'naviy-ma'rifiy rivojlanish bilan integratsiyalash ...226
Nishonov Xayrulla Xolmirzaevich
The Anthropocentric Paradigm in Modern Linguistics: Cognitive Linguistics and Linguacultural Studies in The Study of Language, Consciousness, and Culture..230
Rajabova Shaxlo Shodmonovna
Bugungi globallashuv davrida ta'lim tizimini rivojlantirish va uning sifatini oshirishda nostandart yondashuvning ahamiyati..234
Ramazonova Salomat Saidovna
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kreativ sinflar ishini tashkil etishga tayyorlash 238
Saidova Gulruh Halim qizi
O'zbek oilalarida ota-ona va farzand munosabatlarini tashxis qilishning psixologik xususiyatlari (Farg'ona vodiysi misolida)...242
Turg'unboeva Azizaxon G'ulomovna
Сущность и специфика развития билингвизма у детей дошкольников 246
Истамова Нигора Азимжановна
Zamonaviy rahbarning innovatsion boshqarish texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklari 249
Xakimova Dildora Mashrabjonovna
Креативный подход к развитию лингвометодического мышления студентов-филологов 253
Ходжаниязова Айгуль Айтмуратовна
Umumta'lim maktablarida tarbiya darslarini tashkil etish ijtimoiy zarurat sifatida 257
Rashidova Gulnoza G'ulomovna
Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati 261
Xaydarov Sulaymon Amirqulovich
Xronotop nazariyasiga tahliliy yondoshuvlar va qarashlar..265
Avazov Vahabjon Tolibjon o'g'li
Ko'zi ojiz bolalarning rus tili darslarida nutqiy kompetensiyasini shakllantirishning psixopedagogik asoslari 268
Abduraximov Asror Sultonali o'g'li
Maktabgacha yoshdagi bolalarda kasblar haqida dastlabki tasavvurlarni shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari..271
Adizova Nilufar Quvondiq qizi
Zamonaviy media texnologiyalarini ta'lim jarayoniga qo'llashning zarurati 274
Alimov Asadulla Urokbayevich
Maktabgacha yoshdagi bolaning rivojlanishida ijtimoiy muhitning ta'siri 278
Alimova Umida Jumaboy qizi
Kognitiv yondashuv asosida tibbiyot oliy ta'lim muassasalari talabalari grammatik va diskursiv kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy modeli va pedagogik texnologiyasi.....................................282
Dadadjanova Feruza Muhammadyusupovna
Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarining rivojlanish tarixi va ommalashuvi....................................286
Hojiyeva Maftuna Ulug'bekovna
Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarida raqamli resurslardan foydalanish orqali adabiy kompetensiyani rivojlantirish 289
Islomova Xafiza Azamatovna
Ona tili o'qitish metodikasi fanidan mustaqil ta'limni tashkil etish..293
Ismadiyorova Nafisaxon Ibroximjon qizi
Axloqshunoslikning global muammolari va texnikaviy muhitning inson hayotiga ta'siri.............................298
Kozimova Nargiza Istam qizi
Ichki ishlar organlari xodimlarida kasbiy kompetentlikni oshirish va baholash usullarining xalqaro tahlili....303
Mamatqulova Sanobar Ismatillayevna, Eshmurzayev Yigitali Shokirovich, Kadirova Durdonaxon Rustamovna
Tabiiy fanlarda bilingval ta'lim va CLIL yondashuv 309
Mannobxonova Muqaddamxon O'ktamxon qizi

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda pragmatik muammolar va ularning yechimlari 313
Maxmudova Nigoraxon Boyqo'zi qizi

Poshshoxo'ja Ibn Abduvahobxo'janing "Miftoh ul-adl" asaridagi pedagogik qarashlari 317
Muzaffarova Farida Muxtor qizi

Boshlang'ich ta'lim jarayonida matn tushunishni shakllantirishda germenevtik metodlarning nazariy asoslari 321
Nazirova Shaxnoza Odinajon qizi

Axborot iste'moli madaniyatini rivojlantirishda raqamli gigiyena va internet xavfsizligi................................324
Ramazonov Jahongir Djalolovich

Informatika fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar 328
Sadinov Otabek Vaxodirovich

Boshlang'ich sinf o'quvchilarning ijtimoiylashuvida musiqa fanining ta'siri..........332
Shahobiddinova Zilola Orif qizi

Madaniy-ijtimoiy va ta'limiy omillarning bolalarning aqliy rivojlanishiga ta'siri 335
Shirinov Otabek Tuvalovich

Tadqiqot metodi vositasida o'quvchilarda tabiiy-ilmiy savodxonlikni rivojlantirish..........338
Suyarov Kusharbay Tashbayevich

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining kasbiy kommunikativ kompetensiyasi va nutq madaniyati 342
Saipova Hilola Abduhamitovna

"Ekologik ochiq o'yinlar" 5–7 yoshli bolalar uchun..........346
Tangirov Zoir Xo'jakulovich

Yuqori malakali taekvondochilarni o'ziga xos genetik xususiyatlarini hisobga olgan holda sport seleksiyasi 350
Tursunaliyev Ulug'bek Shavkatjon o'g'li

Musiqa maktabi o'quvchilarida madaniy qadriyatlar va ustoz-shogird an'analarining uzluksiz rivojlanishi ..353
Seytanov Bayrambay

Imom Buxoriyning "Al-Jome' as-sahih" asari talabalarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish omili sifatida 356
Abduhalimova Nigora

O'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda AKT vositalaridan foydalanishning metodik asoslari..........359
Abdullayeva Zarnigor Usubjon qizi

Коммуникативная компетентность и культура общения преподавателей начальных классов 364
Арысланбаева Анора Бердаховна

Проблемы методической подготовки учителей в развитие дискурсивной компетенции по РКИ у учащихся уровня В1 средних общеобразовательных школ Узбекистана 366
Набиева Зарнигор Муминжон кизи

"Tarbiya" darslari orqali o'quvchilarda huquqiy savodxonlikni rivojlantirish..........369
Atamuradov Xasan Yuldoshevich

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining inklyuziv ta'limga tayyorgarligi: pedagogik va psixologik asoslari 374
Baxromova Guljamol Dilshodjon qizi

Tajriba metodlari orqali maktab o'quvchilarida tabiat hodisalarini bashorat qilish ko'nikmalarini shakllantirish..........378
Baxtiyor Imanov, Begali Xoliqnazarov

Bo'lajak pedagoglarning tashkillashtiruvchi-boshqaruvchilik kompetentligini shakllantirishning pedagogik-psixologik asoslari..........384
Japparbergenova Indira Bayramovna

Integrativ yondashuv asosida biologiya fanidan olimpiada masalalarini yechish metodikasi......................387
Jumanov Muratbay Arepbaevich, Raxmatov Uchkun Ergashevich

Darslarni tashkil qilishda 4K modelini qo'llash imkoniyatlari..........393
Kadirov Tulkin Baxridinovich

Maktabgacha yoshdagi bolalarga tasviriy faoliyatning noodatiy usullarini o'rgatish metodikasi..................397
Maxmudova Nasiba Nurmuxammetovna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida funksional savodxonlik tushunchasini ilmiy-pedagogik asoslash masalalari 406
Mirzaliyeva Gulhayo Abdulazizovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

So'rovga asoslangan ta'lim texnologiyasining bosqichlari va qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish 410
Orifjonova Iroda Orifjon qizi, Ochilova Mehrubon Suratovna
Dermatovenerologiya fanini CASC (Critisize, Analyze, Summarize, Conclude) modeli orqali o'qitish va uning talabalar klinik kompetentligini oshirishdagi o'rni 415
Po'latov Boburbek Ta'lat o'g'li
Sport faoliyatida stress holatini tadqiq etishning nazariy asoslari.............419
Ruzmatova Nigina Shotilla qizi
Bo'lajak maktabgacha ta'lim tarbiyachilarini kreativlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish.............422
Uchqunova Adiba Roziq qizi
7-sinf adabiyot darslarida nutqni rivojlantiruvchi o'quv topshiriqlari tahlili.............427
Umurova Farangiz Askarboy qizi
O'zbek tilida fe'l birikmalarining pragmatik funksiyalari va ularning ingliz tili bilan qiyosi 430
Xudoynazarova Dildora Shonazar qizi
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi.............433
Zayniddinova Mahzuna Baxtiyorovna
Фольклор и время: формирование речевых навыков у детей начальной школы 439
Ниязова Хилола
Xalq o'yinlari – jismoniy va ma'naviy tafakkur omili 443
Turg'unoy Ahmadjonovna Egamberdiyeva, Ergashoy Valijonova Salimjon qizi
Использование проектной деятельности для формирования языковой компетенции 446
Чаршамова Мехрийбан Уразбаевна
Farzandlarni kelajak kasblariga tayyorlash.............449
Hamroyeva Komila Axmatovna
Talabalar analitik kompetentligini analitik-diagnostik pedagogik metodlar orqali takomillashtirishning pedagogik shart-sharoitlari.............455
Batirov Kamoliddin Zuhriddinovich
Universal ta'limiy faoliyatlar: shaxsga xos universal ta'limiy faoliyatlar 458
Abdullayev A'zimjon Abduvali o'g'li
Kasbiy motivatsiya – bo'lajak o'qituvchilarning raqobatbardoshligini shakllantirish omili 461
Melikova Elnora Shuxratovna
Shaxsning kompetentligi va uni shakllantirish omillari.............465
Usmonova Dilobat Elmurodovna
"Nutq o'stirish metodikasi" fanining didaktik asoslarini takomillashtirish.............469
Davlatova Ra'no Haydarovna
Межэтническое взаимодействие в культурных координатах Востока и Запада: нормы, ценности, модели поведения.............473
Айдарова Диана Сматуллаевна
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarining nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'rni 481
Abdumajitova Sayyohat Abduqosimovna
Tibbiyot ta'limida talabalarning kommunikativ va tashkiliy kompetensiyalarini rivojlantirishning integrativ yondashuvi va baholash mexanizmlari 484
Abduraimov Abbosbek Odiljon o'g'li
Talabalarga ingliz tilini o'qitishda virtual reallikdan foydalanishning innovatsion tizimi 488
Alimova Maftuna Ravshanbek qizi
Mustaqil O'zbekiston sharoitida rezerv va zahiradagi ofitserlar tayyorlash tizimining dolzarbligi 491
Aliyorov Alijon Bo'rievich, Teshaboyev To'lqinboy Yoqubovich
Ekologik barqarorlikka erishishda ekologik ta'lim va tarbiyaning ahamiyati hamda O'zbekiston ta'lim tizimidagi holati.............496
Bahodirjon Omonov
Ona va bola o'rtasidagi psixologik munosabatlar tizimida nevrotik holatlarning shakllanishi 500
Bekmirov Tolib Rashidovich
Effectiveness of Forming a Tolerant Thinking in Future Social Work Specialists 504
Ergashev Ikhtiyor Bakhtiyor ugli
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi professor-o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'rni 507
Fazlidjanova Nilufar Xikmatovna

Indicators and Diagnostic Approaches for Dyslexia in Primary School Students 510
Gaziyeva Saida Turgunovna

Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarda diqqat va xotirani rivojlantirish metodlari 514
Jo'rayeva Nargiza Toirovna, Kamalova Sarvinoz

Ona tili darslarida esse yozish orqali kreativ fikrlashni shakllantirishning samarali metod va usullari..........517
Kabulov Inamjan Sharipbayevich

O'quvchi yoshlarning hayotiy maqsadlarini shakllantirish bo'yicha yondashuvlar.......................................521
Karimova Saida O'ktamovna

O'quvchilar ovozini rivojlantirishda qo'shiq kuylash malakalarini shakllantirishning ahamiyati 526
Karshiyeva Diyora Abduxakim qizi

Raqamli ta'lim texnologiyalari va ularning dasturchilar tayyorlashdagi o'rni..532
Mastonov Jahongir Mamatqul o'g'li

Zamonaviy asarlar tanlashning pedagogik va didaktik asoslari..535
Musaboyeva Zulfira Iqboljon qizi

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining elektron didaktik ta'minotini rivojlantirish metodikasi 541
Narbayev Farrux Sharafbayevich

Mentorlik asosida yoshlarning ijtimoiy-pedagogik moslashuvi yuzasidan olib borilgan tadqiqotlar tahlili.....548
Nazarova Nigora Ravshanovna

Zamonaviy baholash texnologiyalarining o'quvchilar motivatsiyasiga ta'siri 551
Norova Nilufar Norbo'ta qizi

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mantiqiy kompetentsiyalarini rivojlantirishning elektron metodikasi..555
Olimov Bahriddin Jalol o'g'li

Tanqidiy fikrlash va 4K kompetensiyalarining pedagogik-psixologik mohiyati..560
Qizlarxon Azizova

Ona tilida so'z turkumlari va ularni ajratish tamoyillari...565
Shadmankulova Dilyarom Xalikovna

Maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish...569
Shodiyeva Dilnoza Qodirovna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativlik kompetentligini rivojlantirishni o'rganish – pedagogik muammo sifatida...572
Toshpo'latova O'g'iloy Abdurahmon qizi

Inklyuziv ta'limda o'qituvchilarning roli va tayyorgarligi...576
Xasanova Iroda Ikromjon qizi

Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarida kompozitsiyaga oid kompetensiyalarini rivojlanirish.......................580
Xasanova Munisa Ziyodillo qizi

Влияние природы, количества, дисперсности и технологии введения наполнителя на свойства композиционных материалов 584
Алимбаев Айбек Байрамович

STEM ta'limi va sun'iy intellekt: Qoraqalpog'iston maktablari uchun integratsiya hamda amaliy bo'lim 586
Jumamuratov Perdebay Tileubayevich

Интерактивный метод как средство активизации всех учащихся на уроках родного языка 589
Тажбенова Дина Куанышовна

Эффективность цифровых технологий в системе образования Узбекистана....................................591
Усмонова Фируза Муродовна

Raqamli ta'lim muhitida bo'lajak o'qituvchilarda jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi ...595
Yo'ldosheva Mohidil Sobirjon qizi

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy kompetensiyasini innovatsion yondashuv asosida rivojlantirishning pedagogik zarurati 599
Qurbonova Muxayyo Oltiboyevna

Mahmudxo'ja Behbudiy merosi, jadid maktablarining g'oyaviy asoslari va ta'limdagi modernizatsiya yo'nalishlari 602
Mirzoyeva Nigora Shavkatjonovna, Abdisamatov Ozodbek

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishini takomillashtirish metodlari...605
Nishonova Ra'noxon Abdullojon qizi

Borrowed Proper Nouns in English and Uzbek: a Comparative Analysis...608
Amirqulova Feruza Abdurashidovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Ingliz tilini o'qitishda autentik videolarning amaliy samaradorligi 613
Dusmurodova Iroda Quvonovna

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari samaradorligini ta'minlashda direktor va pedagog xodimlarning hamkorlikdagi faoliyati 616
Olimjonova Odina Hasanxon qizi

Boshqaruv psixologiyasi terminlarini tarjima qilish muammolari va ularni hal qilish yo'llari 620
Dilafruz Norboyeva

"Kommunikativ kompetensiya" tushunchasining xorijiy va milliy manbalarda talqini: qiyosiy tahlil 624
G'ulomova Begoyim Elmurod qizi

Ijtimoiy tarmoqlardagi jinsiy jinoyatlarning psixolingvistik tomonlari 627
Rahimqulova Lobar Hamro qizi

К вопросу обучения местоимению в корейском языке 631
Мухиддинова Малика Батировна

The Importance and its Development Models of Critical Thinking 634
Khasanova Shokhista Mirzaakhmad kizi

ONA VA BOLA O'RTASIDAGI PSIXOLOGIK MUNOSABATLAR TIZIMIDA NEVROTIK HOLATLARNING SHAKLLANISHI

Bekmirov Tolib Rashidovich
Toshkent davlat tibbiyot universiteti
Pedagogika va psixologiya kafedrasi katta o'qituvchisi,
psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Abstract: Ushbu maqolada onalarda kuzatiladigan nevrotik holatlarning shakllanishi va ularning bola psixik rivojlanishiga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda 334 nafar ona va ularning farzandlari ishtirok etgan bo'lib, psixodiagnostik metodlar yordamida depressiya, xavotir, agressiya hamda ota-ona–bola munosabatlari o'rganilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, onalardagi nevrotik holatlar bolaning yosh inqirozlarini kechirishida sezilarli ahamiyat kasb etadi va psixoprofilaktika hamda psixokorreksiya zarurligini tasdiqlaydi.

Key words: ona, bola, nevroz, psixik rivojlanish, xavotir, nevrotik holat.

Annotatsiya: This article analyzes the formation of neurotic states in mothers and their impact on the psychological development of children. The study involved 334 mothers and their children. Using a set of psychodiagnostic methods, depression, anxiety, aggressiveness, and parent–child relationships were examined. The results indicate that neurotic states in mothers significantly affect the child's experience of age crises and confirm the necessity of psychoprophylactic and psychocorrectional interventions.

Kalit so'zlar: mother, child, neurotic state, psychological development.

Аннотация: В статье анализируется формирование невротических состояний у матерей и их влияние на психическое развитие детей. В исследовании приняли участие 334 матери и их дети. С помощью комплекса психодиагностических методик были изучены депрессия, тревожность, агрессивность и особенности детско-родительских отношений. Результаты показали, что невротические проявления у матерей существенно влияют на прохождение ребёнком возрастных кризисов и подчёркивают необходимость психопрофилактической и психокоррекционной работы.

Ключевые слова: мать, ребёнок, невротическое состояние, психическое развитие.

KIRISH

XXI asrda jamiyat taraqqiyoti va inson hayotining barqaror rivojlanishi ko'p jihatdan shaxsning psixik sog'lomligi, oila munosabatlarining mustahkamligi va ijtimoiy muhitning barqarorligiga bog'liq hisoblanadi. Bu jarayonda, ayniqsa, ayolning – ona shaxsining psixoemotsional holati muhim ahamiyatga ega. Chunki ona nafaqat biologik hayot manbai, balki farzandning birinchi psixologik muhiti, shaxsiy rivojlanishining asosiy omili sifatida namoyon bo'ladi. Ilmiy adabiyotlarda ko'plab tadqiqotchilar (Z. Freyd, E. Erikson, D. Vinnikott, L. S. Vigotskiy va boshqalar) farzand rivojlanishida ona shaxsining o'rni beqiyos ekanini ta'kidlab o'tganlar. Xususan, nevrotik holatlar, depressiya va xavotir darajasining yuqori bo'lishi onaning bola bilan munosabatlariga salbiy ta'sir ko'rsatib, uning yoshga doir inqiroz davrlarini og'irroq kechishiga olib kelishi mumkinligi ko'rsatilgan.

O'zbekistonda oila mustahkamligi, ayollar salomatligi va bola rivojlanishi masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoev tomonidan qabul qilingan qator qaror va farmonlarda ona va bola salomatligini muhofaza qilish, ularning ruhiy va jismoniy rivojlanishi uchun qulay shart-sharoit yaratish dolzarb vazifa sifatida belgilanmoqda. Bu esa tadqiqot mavzusining nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham egaligini ko'rsatadi. Bola rivojlanishi jarayonida eng muhim bosqichlardan biri – yosh inqirozlaridir. Psixologiyada bolaning 1 yoshli, 3 yoshli, 7 yoshli va o'spirinlik davridagi inqirozlar alohida o'rganiladi. Mazkur bosqichlarda bola mustaqillikka intiladi, o'z shaxsiy pozitsiyasini belgilaydi, yangicha ko'nikmalarni o'zlashtiradi. Ammo agar onada ruhiy beqarorlik, nevrotik holatlar yoki xavotir darajasi yuqori bo'lsa, bolaning ushbu inqirozlardan to'g'ri va yengil o'tishi qiyinlashadi. Shu bois mazkur muammo ilmiy izlanishlarda tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Boshqa tomondan, onalardagi nevrotik holatlarni chuqur oʻrganish nafaqat psixologiya, balki tibbiyot, sotsiologiya, pedagogika va sogʻlom turmush tarzi kabi sohalar bilan chambarchas bogʻliq. Chunki bu holat nafaqat bir shaxsga, balki butun oila muhitiga, uning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga taʼsir koʻrsatadi. Jahon sogʻliqni saqlash tashkiloti maʼlumotlariga koʻra, ayollardagi depressiya va xavotir holatlari dunyo aholisi oʻrtasida keng tarqalgan muammolardan biri boʻlib, ularning 30–40 foizida qayd etiladi. Bu koʻrsatkich oilalardagi munosabatlar va bolalar rivojlanishi bilan uzviy bogʻliq.

Shunday qilib, ushbu tadqiqotning dolzarbligi quyidagilar bilan izohlanadi:

- Ona salomatligi va bola rivojlanishi oʻrtasidagi uzviy bogʻliqlikni ilmiy asosda yoritish zarurati.
- Nevrotik holatlar va ularning ona–bola munosabatlariga taʼsirini aniqlashga boʻlgan ehtiyoj.
- Yosh inqirozlari davrida bolalarning ruhiy holatini yengillashtirish va ularni ijobiy tarzda yoʻnaltirishning muhimligi.
- Oʻzbekistonda amalga oshirilayotgan oila va ayollar salomatligini muhofaza qilish boʻyicha davlat siyosati bilan uygʻunlik.

Demak, onadagi nevrotik holatlar va ularning bola yosh inqirozlari jarayoniga taʼsirini oʻrganish, bu muammoga ilmiy-psixologik yondashuvni ishlab chiqish ham nazariy, ham amaliy jihatdan muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Onalardagi nevrotik holatlarning bola psixik rivojlanishiga taʼsiri masalasi koʻplab xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar tomonidan oʻrganilgan. Psixologiya fanida bu masalaga oid turli yondashuvlar mavjud boʻlib, ular bolaning shaxsiy rivojlanishi va emotsional barqarorligi bevosita oilaviy muhit bilan bogʻliqligini koʻrsatadi. Xorij olimlaridan Xek va Xess (1975) oʻz tadqiqotlarida nevrozlarni tezkor diagnostika qilish metodikasini ishlab chiqib, ayollarda uchraydigan ruhiy taranglik va hissiy beqarorlikning bola psixikasiga salbiy taʼsirini taʼkidlaydi. Ularning fikricha, onaning ichki hissiy beqarorligi bolaning ijtimoiylashuv jarayonida qoʻrquv, ishonchsizlik va moslashuv qiyinchiliklariga olib keladi. Varga va Stolin (1989) ota-ona va bola munosabatlarini chuqur oʻrgangan. Ularning tadqiqotlari shuni koʻrsatadiki, onadagi salbiy hissiy munosabatlar bolaning oʻzini qadrlash darajasini pasaytiradi, ijobiy munosabat esa bolaning shaxsiy rivojlanishini ragʻbatlantiradi. G. Ayzenk (1987) shaxsiy xususiyatlarni baholash orqali onalardagi yuqori darajadagi xavotir va agressiya bolaning ruhiy barqarorligiga salbiy taʼsir koʻrsatishini isbotlagan. Unga koʻra, ona shaxsida rigidlik va hissiy beqarorlik kuchayganda bola shaxsida ham tajovuzkorlik va ishonchsizlik shakllanadi. S. Delingerning psixogeometrik testi esa bolalarning shaxsiy xususiyatlari, oilaviy muhitga moslashuv darajasi va ijtimoiy xulq-atvori haqida qimmatli maʼlumot beradi. Bu metod oilaviy iqlimni tahlil qilishda samarali qoʻllaniladi.

Oʻzbekistonlik psixolog olimlarning izlanishlarida ham ushbu muammo keng yoritilgan. Jumladan, V. Karimova (2002) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda oilaviy muhitdagi stress va ziddiyatlarning onalardagi psixik beqarorlikni kuchaytirishi taʼkidlangan. U farzand tarbiyasida ona ruhiy salomatligining muhimligini asoslab bergan. Shuningdek, R. Norqulova (2010) nevrotik holatlarning yosh davrlardagi oʻzgarishlarga taʼsirini oʻrganib, bolaning inqiroz davrlarini qanday kechirishi onaning ruhiy holatiga bevosita bogʻliq ekanini koʻrsatgan. Oʻzbekiston sharoitida oʻtkazilgan izlanishlarda shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy omillar, oilaviy nizolar va "uy bekasi sindromi" kabi psixologik holatlar onalarda depressiya va xavotirlanish darajasini oshirishi, bu esa farzand psixik rivojlanishiga salbiy taʼsir koʻrsatishi qayd etilgan. Adabiyotlar tahlili shuni koʻrsatadiki:

- onaning ruhiy salomatligi bolaning shaxsiy rivojlanishida hal qiluvchi omil hisoblanadi;
- nevrotik holatlar (xavotir, depressiya, agressiya, rigidlik) bola psixikasida beqarorlikni kuchaytiradi;
- ota-ona va bola munosabatlari sifatining yuqoriligi bola yosh inqirozlarini yengil oʻtkazishga yordam beradi;
- psixoprofilaktika va psixokorrektsion tadbirlarni amalga oshirish ona va bola psixologik farovonligini taʼminlashda muhimdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda kompleks psixodiagnostik metodlar qoʻllanildi. Ularning asosiy maqsadi – onalarda uchraydigan nevrotik xususiyatlarni aniqlash, ota-ona va bola munosabatlarini baholash hamda bolalarning emotsional rivojlanishini tahlil qilishdan iborat boʻldi. Xek va Xessning "Nevrozni ekspress-diagnostika qilish testi" – mazkur metod yordamida ishtirokchilardagi nevrotik belgilarning darajasi tezkor aniqlanib, ruhiy barqarorlik mezonlari baholandi. Bu testning afzalligi shundaki, u qisqa vaqt ichida nerv-psixik zoʻriqish darajasini koʻrsa-

tadi. Varga-Stolin metodikasi – ota-onalarning bolalarga bo'lgan munosabatini o'rganishga yo'naltirilgan. Unda "qabul qilish – rad etish", "hamkorlik – avtoritar nazorat" kabi mezonlar mavjud bo'lib, ular orqali ona va bola o'rtasidagi emotsional munosabatlarning sifati baholandi. Yaxin-Mendeleyevichning "Xavotirlanish va depressiya so'rovnomasi" – ushbu metodika onalardagi tashvishlanish va tushkunlik darajalarini aniqlashda samarali bo'ldi. Ayniqsa, ichki ruhiy taranglik va hissiy beqarorlikning statistik tasvirini olishda yordam berdi. G. Ayzenkning shaxsiy xususiyatlarni baholash metodikasi – xavotir, frustratsiya, agressiya va rigidlik kabi ko'rsatkichlarni o'lchash imkonini berdi. Ushbu metod yordamida onalarning qaysi emotsional reaktsiyalari ustunligi va ular bolalar bilan munosabatlarda qanday namoyon bo'lishi aniqlangan. Proyektiv metodlar: "Daraxt" testi hamda "Oila rasmi" usullari – ular yordamida onalar va bolalarning ichki hissiy dunyosi, moslashuvchanlik darajasi va oilaviy muhit haqidagi tasavvurlari ochib berildi. Psixogeometrik test – bolalarning shaxsiy xususiyatlari, liderlik, empatiya yoki kommunikativlik darajalarini aniqlashda ishlatildi. Metodlarning kombinatsiyalashgan qo'llanishi tadqiqot natijalarini ko'p qirrali tahlil qilish imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqotda jami 334 nafar ona va ularning farzandlari ishtirok etdi. Ushbu keng qamrovli empirik tadqiqot natijalari ona va bola o'rtasidagi munosabatlar tizimida nevrotik holatlar shakllanishining ko'p qirrali mexanizmlarini ochib berdi. Onalardagi nevrotik holatlar Xek–Xess ekspress-testining natijalari shuni ko'rsatdiki, tadqiqotda ishtirok etgan onalarning 55 foizida turli darajadagi nevroz yoki unga yuqori moyillik aniqlandi. Bu ko'rsatkich jamiyatda onalarning psixoemotsional barqarorligi yetarli darajada ta'minlanmayotganini anglatadi. Uy bekalari va mehnat faoliyati bilan shug'ullanmaydigan onalarda nevrotik belgilar ko'proq namoyon bo'ldi. Ular orasida o'zini qadrlash darajasining pastligi, ruhiy charchoq, ichki zo'riqish va hayotdan qoniqmaslik yuqori ekani aniqlandi. Ish faoliyati bilan shug'ullanadigan, ijtimoiy faolligi yuqori bo'lgan onalarda esa nevrotik holatlar ancha kamroq qayd etildi. Bu holat ijtimoiy rol va shaxsiy rivojlanish imkoniyatlarining ruhiy salomatlik uchun qanchalik muhim ekanini ko'rsatadi.

Ota-ona va bola munosabatlari Varga–Stolin metodikasi orqali aniqlanishicha, 137 nafar ona (41%) o'z farzandini to'liq qabul qilib, unga nisbatan ijobiy munosabatda bo'lgan. Ularda mehr-muhabbat, qo'llab-quvvatlash, hamdardlik va birgalikda harakat qilish kabi sifatlar ustunlik qildi. Bu guruhdagi bolalarning ijtimoiy adaptatsiya darajasi yuqori, emotsional barqarorligi esa mustahkam bo'lib chiqdi. 97 nafar ona (29%) esa farzandiga nisbatan salbiy munosabat bildirgan. Ularda nazorat va jazolash usullari ustun, empatik qo'llab-quvvatlash esa yetarli darajada emas. Bu esa bolalarda o'zini past baholash, ijtimoiy tortinchoqlik, xavotirchanlik va uyalchanlik kabi alomatlarni kuchaytirdi. Qolgan 100 nafar ona (30%)da ikki ma'noli (ambivalent) munosabatlar kuzatildi. Ular ba'zan farzandini qo'llab-quvvatlagan, ba'zan esa qattiqqo'l va tanqidiy munosabat namoyon qilgan. Bu kabi ziddiyatli aloqalar bolalarda izchil emas, beqaror emotsional holatlarni keltirib chiqardi. Depressiya va xavotirlanish darajalari Yaxin–Mendelevich metodikasi asosida olib borilgan tahlil shuni ko'rsatdiki, ishtirokchilarning 37,7 foizi yuqori darajadagi depressiya holatini namoyon qilgan. Bu ularda hayotdan qoniqmaslik, ruhiy charchoq va motivatsiya pasayishi bilan bog'liq holatlar ekanini ko'rsatdi. Shu bilan birga, 31,2 foiz onalarda yuqori xavotirlanish darajasi aniqlandi.

Xavotirning yuqori bo'lishi ularning farzandiga nisbatan ortiqcha nazorat, ishonchsizlik va "g'ayri real" qo'rquvlar orqali namoyon bo'ldi. Bu esa bolalarning ichki dunyosida xavotirning kuchayishiga, mustaqil qaror qabul qilishdan qochishiga olib keldi. Shaxsiy xususiyatlar (Ayzenk metodikasi) Ayzenk metodikasi natijalariga ko'ra, onalarning kamida uchdan birida xavotir, agressiya va rigidlik darajalari yuqori ekani qayd etildi. Psixologik jihatdan bu holatlar bolalarga quyidagi tarzda ta'sir ko'rsatdi: Xavotirchan onalar farzandlarida ham ortiqcha tashvish va himoya mexanizmlarini shakllantirdi; Agressiv reaksiya ko'rsatgan onalar bolalarda ham tajovuzkorlik va ijtimoiy ziddiyatlarga moyillikni kuchaytirdi; Rigidlik ko'rsatkichi yuqori bo'lgan onalar farzandlariga nisbatan qattiqqo'l, kelishuvsiz va talabchan munosabat namoyon etgan, bu esa bolalarda o'z fikrini erkin bildirish imkoniyatini cheklagan. Bolalardagi xususiyatlar Psixogeometriya testining natijalari bolalarning ichki resurslari va munosabatlariga oid qiziqarli ma'lumotlarni berdi.

Dumaloq shaklni tanlagan bolalarda empatiya, muloqotchanlik va ijtimoiy moslashuvchanlik kuchli bo'lgan. Ular oilada mehr va qo'llab-quvvatlash ko'proq his etilgan muhitda o'sganlar. Uchburchak shaklni tanlagan bolalarda liderlik xislatlari namoyon bo'lgan. Lekin ularning liderligi sog'lom muhitda ijobiy yo'nalish olgan, muammoli muhitda esa agressiya va nazorat istagiga aylangan. "Oila rasmi" testlari bolalarning ichki hissiy munosabatlarini yanada ravshan ko'rsatdi:

- sog'lom muhitda bolalar oilani bir butun, mehrli va uyg'un tasvirlagan;
- ruhiy beqaror muhitda esa ayrim bolalar oila a'zolarini ajratgan, xo'rlanish, emotsional masofa va tartibsizlik belgilarini aks ettirgan.

Olib borilgan tadqiqotning qiyosiy tahlili shundan dalolat berdiki:

- Ona shaxsidagi nevrotik holatlar bolaning psixoemotsional rivojlanishiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi;
- Xavotir, depressiya va agressiya alomatlari yuqori bo'lgan onalar farzandlarining yosh inqirozlarini og'irroq kechirishi kuzatildi;
- Ruhiy barqarorligi mustahkam bo'lgan onalar farzandlari emotsional jihatdan ham, ijtimoiy moslashuv nuqtai nazaridan ham barqarorlik namoyon etdi;
- Ambivalent munosabatlar esa bolalarda izchillikka ega bo'lmagan, beqaror shaxsiy xislatlarni kuchaytirdi.

Shunday qilib, ushbu tadqiqot natijalari ona va bola o'rtasidagi munosabatlarni chuqur tahlil qilish, ona salomatligini muhofaza qilish va psixokorreksion tadbirlarni yo'lga qo'yish zarurligini yanada ravshanlashtirdi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqot natijalari shundan dalolat berdiki, ona va bola o'rtasidagi psixoemotsional aloqalarda onaning ruhiy holati hal qiluvchi omil hisoblanadi. Nevrotik holatlar – depressiya, xavotirlanish, ichki zo'riqish va agressiya – nafaqat onaning shaxsiy salomatligiga, balki farzandning yosh inqirozlarini kechirish jarayoniga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Amaliyotda kuzatilgan holatlar shuni ko'rsatadiki, onalardagi ichki ruhiy beqarorlik bolalarda turli ko'rinishda namoyon bo'ladi: uyg'oqlikda xavotir, tushunarsiz qo'rquv, ijtimoiy munosabatlarda tortinchoqlik, o'zini past baholash, agressiya yoki izolyatsiya. Bu esa ularning ijtimoiy adaptatsiyasi va shaxsiy rivojlanishiga jiddiy to'siqlar yaratadi. Shu bilan birga, olib borilgan tadqiqotning ilmiy-nazariy ahamiyati ham katta. U inson ruhiyatining uzviy birligi va oilaviy muhitdagi aloqalarning kuchli ta'sirini yana bir bor tasdiqlab berdi. Bolada kuzatiladigan ko'plab nevrotik alomatlarning ildizi ona shaxsidagi ruhiy beqarorlik bilan bog'liq ekani aniqlandi. Bu holat psixologiya fanining zamonaviy yo'nalishlaridan biri – oilaviy psixologiya va tibbiy psixologiya sohasida yangi tadqiqotlar uchun poydevor yaratadi.

Amaliy jihatdan esa, oilada sog'lom ruhiy muhitni ta'minlash, onalarning psixoemotsional barqarorligini mustahkamlash va ularga muntazam ravishda psixoprofilaktik yordam ko'rsatish juda muhim. Buning uchun quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1) Psixoprofilaktika dasturlari – ona va bola uchun mo'ljallangan guruh mashg'ulotlari, treninglar va psixoedukativ seminarlar orqali nevrotik holatlarning oldini olish.
2) Psixodiagnostika amaliyoti – har bir ona va bola bilan individual ishlash, ularning ruhiy holatini erta aniqlash va zarur yordamni ko'rsatish.
3) Psixokorreksion tadbirlar – stressni boshqarish, emotsional tarbiya va konstruktiv muloqot ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan amaliyotlar.
4) Oilaviy maslahatlar – er-xotin munosabatlaridagi ziddiyatlarni bartaraf etish, ota ishtirokini kuchaytirish, bolaga nisbatan umumiy yondashuvni uyg'unlashtirish.
5) Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash – jamoatchilik, ta'lim va tibbiy muassasalarda onalar uchun psixologik xizmatlarni yo'lga qo'yish.

Natijalardan kelib chiqib aytish mumkinki, ona va bola o'rtasidagi sog'lom ruhiy munosabatlar faqat oila uchun emas, balki jamiyatning barqaror taraqqiyoti uchun ham asosiy shart hisoblanadi. Chunki barqaror shaxs – barqaror avlodni, barqaror avlod esa jamiyatning ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishini ta'minlaydi. Shu tariqa, olib borilgan tadqiqot ilmiy-nazariy jihatdan ham, amaliy-pedagogik va psixokorreksion jihatdan ham yuqori ahamiyatga ega bo'lib, kelgusida psixologiya va tibbiyot sohalarida kompleks tadqiqotlarni davom ettirish zarurligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Melibayeva, R. N., Narmetova, Y. K., Bekmirov, T. R., & Abdumutalibova, M. M. (2023). Oilalarda nevrotik buzilishlar sabablari va ularni bartaraf etish usullari. Scientific Journal of Applied and Medical Sciences, 2(12), 695-699.
2. Бекмиров, Т. Р. (2023). Психологическая травма у детей как фактор невроза. Academic Research in Educational Sciences, 4(TMA Conference), 739-744.
3. Бекмиров, Т. (2021). Психологические особенности неврозов у подростков. Общество и инновации, 2(10/S), 541–547. https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss10/S-pp541-547
4. Бекмиров, Т. Р. (2021). Невроз – заболевание? Что нам нужно знать о нём. Интернаука, 41(217), 77-78.
5. Бекмиров, Т. Р. (2019). Professional pedagogy of higher education as an important factor. Интернаука, (44-2), 61-62.
6. Нурматов, А., & Бекмиров, Т. (2021). Развитие креативности будущего учителя в процессе… (Doctoral dissertation, Тошкент).
7. Bekmirov, T. R. (2020). Psychological features of adaptation and integration of children with developmental…
8. Бекмиров, Т. Р. (2023). Некоторые особенности невроза и профилактика. Academic Research in Educational Sciences, 4(TMA Conference), 878-885.

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02	Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo‘yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqichlari bo‘yicha)
13.00.07	Ta’limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №9

© Materiallar koʻchirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida koʻrsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan
Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№C–5669363 reyestr raqami tartibi boʻyicha roʻyxatdan oʻtkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.